

Dějiny vztahů Rakouska a Československa dějinami zameškaných příležitostí

Peter Jankowitsch

Předseda zahraničněpolitického výboru rakouské parlamentu a mezinárodní tajemník SPÖ dr. Peter Jankowitsch měl v Zahraničním ústavu v Praze přednášku na téma Rakousko a Evropa. Na závěr řekl o vzájemných vztazích obou států:

Vztahy Rakouska a Československa není možné utěmátnout Rakousko a Evropa a už vůbec ne z obrazu dnešní Evropy přejít. Stavím tyto velmi osobní úvahy ostatně zcela vědomě ve znamení výročí, jakým je 50. výročí úmrtí Tomáše Garrigua Masaryka, kterého bylo v minulých dnech důstojně vzpomenuáno i v rakouském tisku.

Právě v životě a díle T. G. Masaryka, kterého je právem nutno považovat za jednoho z velkých evropských státníků tohoto století, se zrcadlí tragická nedorozumění a zanedbání, která nakonec vedla nejen k zániku starého Rakouska, nýbrž za která byla Evropa také mezi válkami potrestána.

Kdo se opravdu pozorně a pečlivě snaží porozumět poměru Masaryka k Rakousku, kdo však současně studuje reakci Rakouska na něj, může dojít jen k jednomu závěru: že dějiny vztahů mezi Rakušany a Čechy, dokonce vztahy mezi nezávislými státy, které si Rakušané a Čechoslováci vytvořili poté, co jejich pokus o spojení ztroskotat, jsou dějinami zmeškaných příležitostí.

Tak první rakouská a první československá republika žily v pravém slova smyslu vzájemně odděleny. Rakousko první republiky – snad pod příliš silným dojmem ztroskotání ideje podunajské konfederace – nepodniklo žádný pokus rozvinout jiné formy spolupráce s první československou republikou a tím se stalo obětí velmocenských realit, především napětí ve vztazích Hitlera a Mussoliniho.

Ve výčtu těchto promeškaných příležitostí by bylo možno dlouho pokračovat, jakkoli byly prováděny i podněty a pokusy: takovým byla i první zahraniční cesta ministra zahraničí tehdy ještě v mnohých směrech ve své suverenitě omezeného Rakouska, Karla Grubera, do Prahy v prosinci 1945. V rozhovorech s prezidentem Benešem a ministrem zahraničí Janem Masarykem se Gruber pokusil položit základy pro nový rakousko-československý vztah, který se však měl stát brzy obětí zápletek studené války.

Jak dlouho Rakousko a Československo musely čekat na úplnou normalizaci svých vztahů ukazuje okolnost, že teprve v lednu 1975 bylo jejich vzájemné diplomatické zastoupení povýšeno na velvyslanectví a teprve o rok později navštívil kancléř Kreisky jako první šéf rakouské vlády po 2. světové válce Prahu.

Až mnohem později si mnozí rakuští demokraté uvědomili význam užší spolupráce s Prahou a s přesvědčeným demokratem Masarykem pro udržení rakouské demokracie, mnozí, tak jako sociální demokraté v brněnském exilu, kam byli ze svého domova vyhnáni po 12. únoru 1934, až když už bylo příliš pozdě.

Právě tato historie promeškaných příležitostí by měla být pro Rakušany a Čechoslováky podnětem, aby zameškané rychle dohonili a pozvedli vztahy mezi našimi státy na úroveň, která odpovídá našemu evropskému sousedství a velikosti úkolů, které mají společně splnit.

Neformální skupiny v SSSR ohlašují některé vlastní požadavky

Vývoj v Sovětském svazu upoutává stále pozornost světové veřejnosti. Středem zájmu je otázka, kam až jdou skutečné změny, ke kterým tam dochází. V levicově liberálním deníku Frankfurter Rundschau píše (14. října) jeho dlouholetá moskevská korespondentka Elfie Siegelová o jevu, který je celkem neznámý: o vzniku a činnosti „neformálních skupin“. Přetiskujeme podstatnou část jejího článku, i když tím překračujeme rámeček, který jsme si v KORESPONDENCI dali. Ilustruje totiž názorně rozdíl ve vývoji v Sovětském svazu a v Československu právě v oblasti, kterou v současné době považujeme v aspektu názorové výměny za mimořádně důležitou.

Projevem některých z nastávajících problémů jsou nové „společenské skupiny“, které v průběhu perestrojky všude v Sovětském svazu vznikají. Ony skupiny a skupinky, jejichž spektrum sahá od ekologických iniciativ a zájmových kroužků přes politické fan-kluby až k levicovým socialistům, anarchistům a zakukleným trockistům. Takových skupin má dnes být jen v Moskvě na 2.500. Některé mají hrstku členů, kteří se shromažďují na dvorech obytných

domů, nebo také několik set, používajících pro svá setkání kulturní domy. Jen 400 takových klubů je u sovětských úřadů oficiálně registrováno.

V polooficiální agentuře Novosti, kde bylo v těchto dnech pro nejdůležitější z těchto skupin překvapivě aranžováno setkání se zahraničními novináři, se klade velký důraz na to, že i u neregistrovaných skupin se jedná o „neformální“ a

ne „neoficiální“ skupiny. Neformální skupiny, jak se zdůrazňuje, vyplývají z gorbačovského principu „socialistického pluralismu“. Základy sovětského systému jako státu s jedinou stranou, tím nejsou zpochybněny.

Jedním z nových levicových klubových vedoucích je Boris Kagarlickij, který pracoval od r. 1979 jako redaktor podzemního časopisečku „Obrat vlevo“, po třech letech byl zatčen, za Andropova propuštěn a dnes patří k autorům váženého sibiřského ekonomického časopisu EKO.

Kagarlickij je současně vedoucím Klubů sociálních iniciativ a spoliorganizátor první všesvazové konference neformálních skupin (oficiálně se musela jmenovat „Neformální setkání a dialog společenských iniciativ v perestrojce“), která se v srpnu tří dny v Moskvě radila o sjednocení „Nové levice“ a usnesla se na založení „Federace socialistických společenských klubů“. Nová levice chce uplatnit ve společnosti „především liberální principy“. Ve společném prohlášení se vyslovila pro reformu voleb a cen, pro otevření archivů, pro uveřejňování úplných statistik a pro odstranění cenzury.

„Klub socialistických iniciativ“, který byl založen v r. 1986, je nejznámější z 53 levicových skupin ve Federaci. Jeho mluvčí byli za Brežněva ještě považováni za disidenty. Tak třeba novinář Gleb Pavlovskij, dnes mluvčí Federace, byl tehdy redaktorem samizdatového časopisu Poiski (Hledání) a pracoval, stejně jako Kagarlickij, v podzemní skupině Mladí socialisté. Klub vidí dnes svůj hlavní úkol v tom, stabilizovat levé křídlo perestrojky a spojit reformní projekty s revolučními marxistickými tradicemi.

Druhá největší skupina, která byla založena v Leningradě, se jmenuje prostě Perestrojka. Je především debatním klubem. Leningrad je dnes centrem neformálních ekologických skupin a skupin na ochranu památek. Patří k nim Rada pro ekologickou kulturu, která na jaře demonstrovala proti demolicí historického hotelu Angletter. V listopadu chtějí stoupenci ekologického hnutí, ponejvíce mladí vědci, technici a dělníci, v Leningradě zorganizovat vlastní konferenci. Důležitým důvodem, proč se Nová levice, stoupenci perestrojky, chtějí sjednotit, je stoupající

vliv staré pravice, oněch ruských nacionalistů a šovinistů, kteří plují pod důstojnými prapory ochrany historických památek. Jejich představitel, fotograf Vasiljev, nedělá žádné tajemství z toho, že je antisemita a neofašista.

Levice „extremisty“ ze skupiny Pamjat' kritizuje. Vytká jim, že pojmy jako perestrojka a glasnost' nečestně zneužívají a používají je jen jako roušku velkoruských a fašistických cílů. Pamjat' má daleko větší příliv členů než jiné skupiny. V jejím okruhu se hovoří o tom, že „desetitisíce mladých Rusů“ se chtějí stát členy. V Moskvě je tato organizace už oficiálně organizována a má podporu, která sahá až do vedoucích kruhů.

Členové „Pamjat'“ jsou společensky velmi aktivní: tak přes prostředníky organizují výstavy „svých malířů“, kteří oslavují rustvi. Koncem srpna uspořádali v městěku Radoněž demonstraci, protože jim bylo před tím zabráněno ilegálně postavit sochu svatého Sergeje z Radoněže, který je považován za osoboditele Rusů z tatarského jha.

Nová levice počítá Pamjat' přesto k neformálním skupinám, které musí zůstat povoleny. Jinak je to v případě skupin pro lidská práva, které nově vznikly v minulých týdnech. Pracují v nich politici vězni, kteří byli teprve před krátkou dobou propuštěni a kteří si odseděli zčásti těžké tresty jako náboženská aktivisté a bojovníci za lidská práva. Vydávají na stroji psané a pracně rozmnožované zpravodajské bulletiny jako třeba Glasnost' nebo Bulletin náboženských aktivit nebo jen prosté seznamy porušení lidských práv.

Zatímco Nová levice se svým Journalem a s jeho distribucí nemá žádné problémy a dokonce je agenturou Novosti, která stojí blízko NKVD, podporována, bylo už třetí vydání Glasnosti v těchto dnech zkonfiskováno. Její vydavatel, bývalý politický vězeň Sergej Griogorjanc, byl už několikrát moskevským tiskem uražen. Počátkem října byli spolupracovníci Glasnosti, Dimitrij Ejsner a Andrej Silkov přechodně zatčeni. Bylo jim vytkáno nedovolené kopírování; legálně rozmnožovat se smí v SSSR až dodnes jen s povolením úřadů a samo vlastnění psacího stroje podléhá registraci.

MEZINÁRODNÍ POLITIKA

Spor bez smrtelných důsledků

Pod tímto titulem komentuje Vorwärts (č. 35 z 29. srpna) dokument, vypracovaný společně SPD a SED a nazvaný „Spor ideologií a společná bezpečnost“. Je to první společný dokument německých sociálních demokratů a komunistů a po velkém schizmatu v r. 1919. Pusté nadávky a podezřívání byly trvalou doprovodnou hudbou zákopové války, jejíž hluboké příčiny a věcné jádro spočívaly v základních diferencích o pojmech demokracie, socialismus a osobní svoboda. Vrcholem tohoto bylo obvinění předchůdce SED, Komunistické strany Ně

mecka, že socialisté jsou jejich hlavním nepřitelem a pouhá varianta fašismu, „sociálfašistů“.

Obě strany při uveřejnění prohlásily, že se jedná o žádný „manifest sbratření“. Je to základna, která má umožnit „dialog otvírající oba systémy“, který podle Erharda Epplera, předsedy programové komise SPD, poskytné i občanům NDR možnost podílet se s odvlnání na tento dokument na dialogu, překračujícím rámcem systémů. Mezitím se už v televizi NDR konala na toto téma první televizní diskuse, které se Eppler zúčastnil.

Na okraji bychom rádi poznamenali: vydáváním KORESPONDENCE jsme tento vývoj předběhli: jejím cílem je svobodná diskuse přes hranice systémů. Pokusy zabránit jí třeba zabavováním zásilek v ČSSR jen ukazuje, že jisté aparáty tam ještě trčí v praktikách minulosti, které jsou v dnešním světě vetesí, k níž se její vlastníci už dávno stydí hlásit.

Za SPD se na vypracování tohoto dokumentu podílel člen jejího vedení Erhard Eppler, předseda programové komise strany, a Thomas Meyer, člen této komise a ředitel Akademie Gustava Heinemanna. Za SED ředitel Institutu pro vědecký komunismus na Akademii SED pro společenské vědy Rolf Reissig a ředitel Akademie SED Otto Reinhold.

Thomas Meyer v rozhovoru s Vorwärts o dokumentu řekl:

- Změnil se zásadní postoj SPD vůči NDR?

- Pokud jde o kritiku společenského systému, ne. Co však dnes vypadá jinak než ještě před krátkou dobou je následující: Bereme na vědomí, že nové myšlení, opírající se o Gorbačovův kurs, je zřejmě miněno velmi vážné a že v NDR jsou vidět prvky korektur jak v oblasti ideologie, tak dokonce společenské struktury.

- Nemusi ale SED považovat otevření vůči kritice, Informacím, názorům, které jsou v dokumentu obsaženy, jako ohrožení své pozice, jako prvky destabilizace?

- Na tuto otázku může odpovědět jen SED sama. Jestliže tento dokument bere vážně, musí to mít důsledky pro způsob, jak v NDR budou vedeny diskuse. Při dnešním stavu vývoje si NDR pravděpodobně může dovolit kritičtější diskuse, než si mnozí z jejích vedoucích dosud myslili.

- Kde však je hranice vměšování? Smi nyní SPD podporovat nezávislé mírové hnutí v NDR?

To byla samozřejmě jedna z nejtěžších otázek. Dosáhli jsme každopádně, že kritika toho, co my považujeme za porušování lidských práv a znemožňování demokracie v NDR, nesmí být samo o sobě považováno za vměšování. O nepřipustné vměšování by se jednalo tenkrát, jestliže by se jedna strana pokoušela dělat politiku přímo v oblasti druhé, politickým naváděním nebo skrytým financováním jednotlivců nebo skupin.

- Dokument je kompromisem. V čem ustoupila SPD?

- Při vypracování byly skutečně rozličné akcenty. Dalo by se říci, že SED záleželo především na tom, aby byly zdůrazněny ty pasáže,

kteří zdůrazňují společný zájem v mírových a ekologických otázkách, zatímco my jsme měli zájem, aby byly jasně formulovány protiklady, které i nadále existují mezi komunisty ovládnutými a západními systémy. Chtěli jsme tím dát jasně najevo, že tento dokument nestojí na iluzích, nýbrž že jde o to, formulovat formy spolupráce v souvislosti s jasně poznanými a jasně definovanými protiklady.

- V dokumentu se hovoří o schopnosti systému reformovat se a o schopnosti udržet mír. Nenařučuje to dosavadní ideologickou podstatu SED?

- V posledních letech bylo i v NDR mnoho sebekriticky korigováno, kritizováno a nahrazeno a dnes nemůžeme ani odhadnout, jak daleko tento proces jde. Přesto to byl pro ni asi skok přes vlastní stín, když přiznala, že její vlastní systém je schopný reformem. Jestliže však vidíme, že Gorbačov považuje v Sovětském svazu dokonce revoluční změny za možné, není to možná ani tak zarážející a nové.

- V kterých oblastech má dojít k soutěži systémů?

- V dokumentu je pasáž, ve které se říká, že se individuální a společenská lidská práva, jako je právo na svobodné vyjádření názoru a právo na práci, musí vzájemně podmiňovat, aby odpovídala cílům, které sledujeme. To je jistě oblast, kde soutěž mezi oběma systémy bude stát za to, ve kterých v obou systémech budou možné velmi rozdílné a možná že i dalekosáhlé korektury.

- Nezdá se vám, že konzervativci zveřejněním dokumentu zas spustí starou antikomunistickou muziku? Třeba v souvislosti s formulacemi jako že SPD a SED se obě odvolávají na humanistické dědictví Evropy?

- Konzervativci se pravděpodobně – tak jako to vždycky vůči sociální demokracii dělali podle principu maximálního denunciačního užítku – budou pokoušet konstruovat údajné identity nebo tajné spojení sociálních demokratů s komunisty. Ale nevěřím, že při dnešním stavu znalosti věcí s tím budou mít úspěch.

- Bude tedy možné už příští rok číst v Lipsku Vorwärts?

- Dovedl bych si představit, že třeba v příštím roce příležitostně vyjde v tisku NDR někdy od nás článek o stavu soutěže systémů. V dokumentu se SED zavazuje, že umožní rozšiřování u nás vycházejících novin na svém území. Doufám, že to, k čemu se sama zavázala, k něčemu povede.

„Mier sa nedosiahne zbrojením, ale len dohodou,,

Stanovisko SPD a SED k zabezpečeniu mieru a politickému sporu

I. Zabezpečenie mieru vzájomnou bezpečnosťou

1. Naša, z hľadiska svetových dejín nová situácia spočíva v tom, že ľudstvo môže buď spoločne prežiť, alebo spoločne zahynúť. Takáto alternatíva nemá v histórii príklad. Vyžaduje nové politické myslenie, ktoré takisto nemá v histórii príklad. V atómovej dobe vojna už nesmie byť prostriedkom politiky. Medzi nukleárne ozbrojenými zoskupeniami by vojna znamenala koniec každej politiky. Základným predpokladom každej zodpovednej politiky sa preto dnes stalo zabezpečenie mieru. Tomuto cieľu protirečí každá politika, ktorá vsádza na uprednostňovanie zbrojenia, konfrontáciu,

snahu po vojenskej prevahe, nezraniteľnosť a globálnu hegemoniu. Takáto politika nutne vedie k zvýšeniu medzinárodného napätia a k väčšiemu ohrozeniu svetového mieru. Doba prikazuje bezpodmienečnú zmenu medzinárodných vzťahov, politiku spoločného zabezpečovania mieru, udržiavanie možnosti dialógu a snahu o odzbrojenie, vyrovňovanie záujmov, kooperáciu a nové oživenie procesu uvoľnenia.

Mier, zastavenie pretekov v zbrojení a uvoľnenie napätia sú v záujme oboch spoločenských systémov, všetkých štátov, národov, celého ľudstva.

2. Mier dnes už nemožno dosiahnuť vyzbrojovaním proti sebe. Je nutné zabezpečiť spoločnú a rovnocennú bezpečnosť pre všetkých. To vyžaduje, aby každá strana brala do úvahy a rešpektovala legitímne nároky druhej strany.

Zároveň je každá strana povinná priznať druhej strane rovnakú mieru bezpečnosti, ktorú si nárokuje pre seba.

Účinný a trvalý systém medzinárodnej bezpečnosti musí obsahovať nielen vojenskú, ale aj politickú, vedeckú a humanitárnu oblasť. Odzbrojenie, dialóg, vytváranie dôvery, vytvorenie spravodlivého svetového hospodárskeho poriadku a spoločné riešenie medzinárodných globálnych problémov, medzinárodná spolupráca na prekonanie hladu spolu vzájomne súvisia.

3. Politické myslenie a činnosť v medzinárodných vzťahoch, ktoré sú adekvátne novodobému ohrozeniu ľudstva, musia sa vyznačovať tým, že uznávajú ako spoločný záujem všetkých ľudí

- zábrana atómovej hrozby,

- zaistenie života a zabezpečenie existencie na ľudskej úrovni pre všetkých,

- udržanie biosféry a prekonanie ekologickej krízy,

- boj proti hladu a za zníženie mery zadlženia a hospodárskej núdze v rozvojových krajinách.

Cieľom takého politického myslenia a konania je stabilné a trvalé mierové usporiadanie v Európe aj na celom svete, ktoré vylučuje vojnu ako prostriedok politiky, zabráňuje použitie vojenských prostriedkov a na základe dohodnutých pravidiel mierovo rieši medzištátne konflikty a uznáva a rešpektuje právo na sebaurčenie každého národa.

II. Mierové súťaženie spoločenských systémov

1. Vzťahy medzi obidvomi systémami sú charakteristické nielen spoločnými, paralelnými či vzájomne sa približujúcimi záujmami, ale hlavne protikladnými záujmami. Existencia a rozpory kvalitatívne rozdielnych a protikladných sociálno-ekonomických a politických systémov je základnou charakteristikou medzinárodných vzťahov.

2. Rozpor medzi spoločenskými systémami sa preto smie riešiť jedine spôsobom mierového súťaženia, nenásilnou formou. Každý systém môže nárokovanej prednosti dokázať len prikladom, ktorý rovnako presvedčí ľudí vnútri vlastných hraníc, ako aj za hranicami. Zápolenie sociálnych a politických systémov je potrebné, aby sa ukázalo, ktorý z nich poskytuje účinnejší príspevok pre riešenie globálne otázky ľudstva.

3. Predovšetkým ide o príspevok toho ktorého spoločenského systému k zabezpečeniu mieru, k prekonaniu ohrozenia životného prostredia a pre rozvoj krajín tretieho sveta.

K tomu patrí:

- sociálne ovládnutie vedecko-technického rozvoja,

- rozvoj živej demokracie, realizácia a ďalší rozvoj ľudských práv v ich vzájomnej podmienenosti so sociálnymi, politickými a osobnými právami,

- vytvorenie takého pomeru medzi ekonomikou a ekológiou, medzi človekom a prírodou, ktorý je zodpovedný aj voči nasledujúcim generáciám.

4. Zápolenie a spolupráca rozdielnych spoločenských systémov nie sú nezlučiteľné pojmy, vytvárajú jednotu, aj keď je často rozporná.

Rovnoprávna spolupráca medzi Východom a Západom v záujme oboch strán podporuje žiadúcu zmenu v medzinárodných vzťahoch a slúži k zníženiu napätia v Európe. To dokazujú aj skúsenosti z periódy uvoľnenia v 70. rokoch. Na druhej strane rozširuje pokrok v procese uvoľnenia možnosti spolupráce v oblasti politickej, ekonomickej, vedecko-technickej, kultúrnej a humanitárnej.

Oba spoločenské systémy potrebujú túto spoluprácu, lebo prepojovanie svetového hospodárstva pokračuje, rozvoj výrobných síl presahuje národný rámec a globálne problémy sa priostrojujú. Spolupráca medzi systémami a štátmi sa týmto stane predpokladom pre rozvoj národných hospodárstiev a svetového hospodárstva, pre postupné riešenie globálnych problémov ľudstva, pre odstránenie biedy vo svete, pre vzájomnú výmenu v oblasti kultúry a informácií, slovom: pre rozvoj ľudskej civilizácie.

Chceme Európou priateľskej spoluprácie, dôvery a dobrého susedstva. Prehĺbenie celkového procesu KBSE v plnej šírke dáva k tomu aj dnes dôležitú základňu. Úlohou oboch nemeckých štátov je prispieť k tomu mieru, ktorá zodpovedá ich historickej povinnosti a politicko-geografickej polohe.

5. K aktívnej politike zabezpečenia mieru odzbrojením a mierového zápasu medzi protikladnými systémami nie je dnes už možná iná rozumná alternatíva.

III. Potreba kultúry politickeho sporu a dialógu

Sociálni demokrati a komunisti sa odvolávajú na humanistické dedičstvo Európy. Obaja vyhlasujú, že chcú toto dedičstvo ďalej rozvíjať, rešpektovať záujmy pracujúceho človeka, presadzovať demokraciu a ľudské práva.

Žijú ale už sedem desaťročí v ostrom spore o tom, akým spôsobom to uskutočniť. Tento spor sa vyostčuje tým, že obaja spájajú totožné výrazy s rôznym obsahom.

Sociálni demokrati sa považujú za súčasť západnej demokracie. Pre nich je pluralisticky organizovaná demokracia so svojich prostriedkov do spoločenského vlastníctva a politická moc pracujúcej triedy v spojení s ostatnými pracujúcimi základom rozsiahlych demokratických práv. Demokraciu chápu predovšetkým ako reálnu spoluúčasť pracujúcich na riadení a formovaní hospodárstva a spoločnosti a kontrolu nad tým.

Pre sociálnych demokratov majú ľudské práva ako také absolútnu hodnotu a musia byť preto podlh prostriedkov do spoločenského vlastníctva a politická moc pracujúcej triedy v spojení s ostatnými pracujúcimi základom rozsiahlych demokratických práv. Demokraciu chápu predovšetkým ako reálnu spoluúčasť pracujúcich na riadení a formovaní hospodárstva a spoločnosti a kontrolu nad tým.

Pre sociálnych demokratov majú ľudské práva ako také absolútnu hodnotu a musia byť preto podlh prostriedkov do spoločenského vlastníctva a politická moc pracujúcej triedy v spojení s ostatnými pracujúcimi základom rozsiahlych demokratických práv. Demokraciu chápu predovšetkým ako reálnu spoluúčasť pracujúcich na riadení a formovaní hospodárstva a spoločnosti a kontrolu nad tým.

Pre sociálnych demokratov majú ľudské práva ako také absolútnu hodnotu a musia byť preto podlh aby spoločenské vlastníctvo a s tým spojené politické mocenské vzťahy vytvorili sociálno-ekonomické základy pre slobodný rozvoj človeka. Sociálna istota, plná zamestnanosť, sociálna spravodlivosť a reálne možnosti vzdelania sú pre nich nevyhnutným základom pre demokraciu a rozvoj všetkých ľudských práv. Zastávajú názor, že uskutočnenie ľudských práv je spojené s ďalším rozvojom ich sociálno ekonomického systému.

Pre sociálnych demokratov je aktívny, konfrontácií sa nevyhýbajúci pluralizmus v kultúre, vede a politickom uvedomovaní výrazom slobody, ktorej nie je možné sa vzdať, ale aj predpokladom a súčasne výsledkom demokracie, slúžiacej rozvoju človeka.

Marxisti-leninisti vychádzajú z toho, že nimi chápaná socialistická spoločnosť je v stave vedecko-technický pokrok nerozlučiteľne spojí so sociálnym pokrokom, tak, aby človek bol stredobodom pozornosti a neocitol sa na okraji diania, že kreativita a bohatosť ideí ľudí vyžaduje a podporuje uskutočnenie ich všestranných záujmov a potrieb.

Spor o týchto základných otázkach bude naďalej pokračovať, rovnako ako odkazy na prípady, v ktorých teória jednej alebo druhej strany nesúhlasí s praxou. Spor o tak protikladné základné stanovisko sa nedá ukončiť ani kompromisnými formuláciami, ani apelom na udržanie mieru. Zastlanie základných protikladov by nikomu neprospelo. Spor o týchto základných pozíciách sa môže stať súčasťou produktívneho zápolenia systémov, keď bude vedená tak, že komunisti tak ako aj sociálni demokrati budú akceptovať základné rozhodnutia druhej strany, nebudú vytvárať nepriateľské obrazy druhého, nebudú zo zásady podozrievať motívy druhej strany, nebudú vedome skresľovať jej presvedčenia a jej reprezentantov nebudú ohovárať.

Obe strany tak budú možné hodnotiť na základe ich výsledkov – úspechov a neúspechov. Komunisti sú pevne presvedčení, že ich model socializmu bude oproti kapitalistickej spoločnosti stále viac rozvíjať svoje vnútorné prednosti – zamestnanosť, sociálnu istotu pre každého, účasť pracujúcich na príprave, rozhodovaní a kontrole štátnych, hospodárskych a spoločenských diania a problémov, spojenie vedecko-technického a sociálneho rozvoja, vzdelanie a zaistenie budúcnosti pre mládež.

Sociálni demokrati sa s plným vedomím nebezpečia skrývajúceho sa v kapitalistickom hospodárení spoliehajú na to, že slobodná, neobmedzená diskusia, zápolenie ideí a podnetov k riešeniu dajú zodpovedajúce odpovede na tiesnivé otázky, ako nové technické možnosti dať do služieb vyššej kvality života, ako mobilizovať odpor proti zneužívaniu hospodárskej moci, ako pripravovať väčšinu pre zmeny, ktoré sú nutné a ako rozširovať demokratizáciu spoločnosti.

IV. Podnety pre kultúru politického sporu

Čo to znamená pre formu a obsah sporu?

1. Obe strany sa musia pripraviť na dlhší čas, kedy budú musieť paralelne existovať a koexistovať. Žiadna strana nesmie druhej strane upierať právo na existenciu. Nemôžeme sa oddávať nádeji, že jeden systém odstráni druhý. Oddávame sa nádeji, že oba systémy sú reformyschopné a že zápas systémov bude úsilie k týmto reformám posilovať. Koexistencia a spoločná istota sú teda časovo neobmedzene platné.

2. Oba systémy sa musia navzájom považovať za mieruschopné. Východom zastupovaný koncept mierovej koexistencie štátov s rôznym spoločenským poriadkom a na Západe – hlavne to strany sociálnych demokratov – navrhnutý koncept spoločnej bezpečnosti sa zakladajú, pokiaľ sú vážne a dôsledne myslené, na principiálnej mieruschopnosti druhej strany.

3. Oba systémy sa musia pokúsiť zabrániť vzniku podozrení, že druhá strana zamýšľa expanziu, dokonca násilnú. V oboch systémoch panuje obava, že druhý systém na základe štruktúry záujmov a vládnucej ideológie usiluje o rozšírenie okruhu svojho vplyvu a vlády. Na Západe je to obava, že marx-leninská teória o procese svetovej revolúcie vedie k vývozu revolúcie, slúži k ospravedneniu sovietskych mocenských nárokov na rozšírenie vplyvu. V marx-leninizme sa zakladá zodpovedajúca obava na Marxovej analýze podstaty kapitalistickej výroby tovaru, na dielach Lenina o podstate monopolu, ako aj na poňatí a výklade domínujúcej antikomunistickej stratégie a politiky súčasnosti.

V procese, ktorý vedie k spoločnej istote, treba preto odbúrať aj tieto obavy. Obe strany sa musia o to snažiť aj vtedy, keď sa cítia byť na základe týchto obáv nepochopené.

4. Aj keď pre proces spoločného zabezpečenia mieru sú zmluvy, dohody a inštitúcie potrebné, ich samotná existencia nepostačuje. SED a SPD sa vyslovujú za rozvinutie kultúry vo vzájomnom zápase a kontraverznom dialógu. Táto kultúra politického zápolenia

- sa musí zakladať na realistickej analýze možnosti oboch strán,

- musí zreteľne vyjadrovať spoločenskopolitické protiklady,

- nemôže tieto protiklady prenášať na medz štátne vzťahy,

- musí vylúčiť násilie a vojnu ako prostriedok riešenia konfliktov a prekonať strnulú konfrontáciu,

- musí slúžiť mieru, ktorý sa zakladá na beznáslinom riešení konfliktov aj na medzinárodnom základe.

5. Musí sa stať samozrejmosťou spoločné vyjednávame, obchodovanie a spolupráca a súčasne uplatňovanie otvorenej kritiky v prípadoch, kde sa podľa nášho názoru porušuje ochota k udržaniu mieru, snaha o dorozumenie, ľudské práva a demokracia. Kooperácia, zápas a konflikt musia byť rovnoprávnymi formami vzájomného vzťahu.

V. Základné pravidlá kultúry politického sporu

Pre kultúru politického sporu je možno formulovať niektoré pravidlá:

1. Spoločenské systémy nie sú nemenné. Menia sa a rozvíjajú sa rôzne, v rôznych štátoch na vlastných základoch. Stoja stále pred novými úlohami, ktoré bez zmeny, bez ďalšieho vývoja a bez reformiem nemôžu zvládnuť. Zápolenie systémov môže tento proces ďalej urýchliť. Budúci obraz spoločenských systémov sa bude líšiť od dnešného. Oba spoločenské systémy si musia navzájom priznať schopnosť rozvíjať sa a reformovať sa.

2. Nikto si nemôže nárokovať právo na kritiku a polemiku bez toho, aby v rovnakej miere nepriznal to isté právo aj kritizovanej strane.

3. Kritika spoločenských podmienok v druhom systéme sa má zakladať na kontrolovateľných skutočnostiach. Mala by byť motivovaná aj pokusom vmyslieť sa do logiky druhej strany, samozrejme nie za účelom odsúhlasenia úmyslov, ale za účelom pochopenia súvislostí.

4. Pre novú kultúru politického sporu je teda rozhodujúca realistická a diferencovaná analýza a pravdivé zobrazenie druhej strany namiesto propagácie nepriateľských obrazov a ožiovovanie strachu z ohrozenia.

Ideologická diskusia má byť vedená tak, aby sa zamedzilo vmiešavaniu do vnútorných záležitostí druhého štátu. Ale kritika, aj keď v ostrej forme, nemôže byť druhou stranou z titulu vmiešavania sa odmietaná. V každom prípade aj tu platí princíp suverénnej rovnoprávnosti, čo znamená, že žiadna strana si nemôže nárokovať to, čo neprizná druhej strane.

6. Otvorená diskusia o zápase systémov, o ich úspechoch a neúspechoch, prednostiach a nevýhodách, musí byť možná v každom systéme.

7. Obsiahla informovanosť obyvateľov Východu a Západu je v procese zabezpečovania mieru a zápasov systémov stále dôležitejšia. Štáty oboch systémov musia preto v zmysle aktu KBSE ulahčiť distribúciu periodických a neperiodických novin a tlačových vyhlásení z iných členských štátov na vlastnom území.

8. Dialóg medzi všetkými spoločenskými organizáciami, inštitúciami, silami a osobami na oboch stranách má stále väčší význam pre zabezpečenie mieru a zápolenie systémov. Zahŕňa aj umožnenie obojstranných návštev, účasť na seminároch, vedeckých, kultúrnych a politických akciách bez ohľadu na hranice systémov.

Spoločný evropský dŕm vyžaduje západoevropskou politiku vŕci vŕchodní Evropŕ

Klaus Hŕnsch

autor (roŕ. 1938) je poslancem Evropského parlamentu za SPD a pŕedsedom socialistickej frakce pro zahraniŕní a bezpeŕnostní politiku

Reaganův souhlas ke Gorbaciovově návrhu dvojího nulového odzbrojení při stažení atomových rakiet středního doletu z Evropy otevírá možnost na evropském kontinentě nejen zbrojení omezit, ale zbranŕ odstranit. To vyrazilo nejedné evropské vlády, pŕedevším nŕmecké, tak dech, že zameškala zahrnout najednou umožněné nukleární odzbrojení do konceptu pro celoevropskou politiku. Konzervativní síly, vládnoucí v Evropŕ, nemají žádnou představu Evropy, ze které by atomové rakety středního doletu náhle zmizely.

Nŕmeŕtí sociální demokratŕ zastávají již dlouhou dobu stanovisko, že zajistit bezpeŕnost Evropy jen vojenskými prostředky není možné. Jestliže to platí, pak také pouhé vojenské odzbrojení není zárukou stabilní bezpeŕnosti. Odzbrojení vyžaduje oporu prostřednictvím politické, hospodářské a kulturní spolupráce mezi vŕchodo- a západoevropskými státy. Jen tak může plně rozvinout svoje

působení při zajištění míru. Odzbrojení může ulehčit novou západoevropskou východní politiku, nesmi jí však nahradit.

Východní politiku je třeba na Západě zabezpečit

Nukleární odzbrojení stejně jako nová stabilita v konvenčních zbraních nutně vyvolají diskusi o budoucí roli Německé spolkové republiky v Evropě a ve spojeneckých svazcích. Poněvadž NSR má především zájem na nové východní politice, má také přednostní zájem, aby jí na Západě zajistila. K tomu dnes dochází za jiných podmínek než v r. 1969.

1. Nová východní politika nesmí uvést v pochybnost spojení NSR se Západem. To ostatně neplatí jen pro NSR. Sem tam může u nás někdo snít o neutralizaci, realistickou perspektivou však pro naše sousedy není.

2. Snížení zbrojních potenciálů v Evropě nesmí vést k vojenské destabilizaci. Západ musí zůstat obranyschopný a to znamená také schopný zastrašit od války. Na našem kontinentě nesmí žádná moc propadnout mylnému závěru, že v Evropě je možné nějakou válku vyhrát.

3. Dodržování a rozvíjení lidských a občanských práv v Sovětském svazu a ve východoevropských státech včetně NDR zůstává na pořadu dne. U našich západních partnerů a i u socialistických stran jsou ještě Gorbačovem zahájené reformy považovány spíše za výměnu tapet než za přestavbu.

Pro západoevropskou východní politiku

Za těchto předpokladů je možné dosáhnout v západní Evropě dohody o druhé východní politice, která je také v zájmu našich západoevropských partnerů. Jestliže Spojené státy a Sovětský svaz dohodnou konkrétní a podstatně odzbrojení na evropském kontinentě, dojde u západoevropských států nutně k oslabení orientace jejich bezpečnostní politiky na Spojené státy. Tim se ovšem uvnitř aliance zvýší potřeba rozhodněji usilovat o vlastní evropský koncept bezpečnosti. Posílení váhy západní Evropy uvnitř západní aliance umožní také větší flexibilitu na Východě Evropy.

Atomový pat a konfrontace na našem kontinentě nemůže odstranit Evropa, která je jen atlantickým přívěškem. Nemůže je však odstranit ani nějaká zvláštní „německá“ nebo „středoevropská cesta“. Každá německá odzbrojovací politika v Evropě, která chce být úspěšná, musí brát v úvahu, že evropská bezpečnost není sama o sobě identická s německou bezpečností: německý (a také německo-německý) úhel pohledu zahrnuje jen jednu důležitou, ano nezbytnou, ale přece jen nedostatečnou část evropské bezpečnosti.

Odzbrojovací diskuse v Evropském parlamentě a návrhy usnesení socialistické frakce jsou ukazatelem vývoje, ke kterému došlo u západní a jihoevropských sociálnědemokratických a socialistických stran v posledních letech. Před pět lety bylo ještě zcela sporné, zda má západní Evropa hrát v alianci nějakou roli. Sjednocení se na nějaká společná stanoviska o bezpečnosti a obraně bylo skoro nemožné. Společné pozice vůči Sovětskému svazu a členským státům Varšavského paktu a RVHP byla výjimkou. Dnes všechny usilují o více svébytnosti v západním spojení. Americký program SDI pozoruhodně rozšířil ochotu a schopnost dosáhnout společných stanovisek.

„Východní politika“ není už – tak jako v r. 1981 jako reakce na vyhlášení válečného stavu v Polsku – v podezření, že jde o zvláštní záležitost Němců. Prostor pro celoevropské zajištění německé východní politiky je zajištěn. Stala se západoevropskou nezbytností.

Od odzbrojení ke spolupráci

Západoevropští sociální demokraté a socialisté chtějí, aby na dvojité nuluře řešení navazovala jednání o snížení a odstranění atomových střel krátkého doletu a o dosažení stability u konvenčních zbraní. V důsledku dvojího možného použití atomových střel krátkého doletu se musí na jednání o nich a o konvenční výzbroji od Atlantiku až po Ural podílet také západoevropské státy.

Plán SPD/SED o bezatomovém koridoru a návrh smlouvy o pásmu bez chemických zbraní ve střední Evropě by mohly při těchto jednáních nabýt zvláštní důležitosti. Jaruzelského návrh zahrnuje státy Beneluxu a Polsko a Maďarsko do středoevropského atomového a konvenčního odzbrojovacího konceptu. Předpokládá to, že konečně na východní straně jsou dosavadní strategické doktriny kriticky nově promyšleny. Tim by mohl střed kontinentu při odzbrojování získat přednost a mohla by v něm být snížena konfrontace.

Tam, kde dojde ke snížení konfrontace, zvětšuje se prostor pro spolupráci. Pro to se od doby první východní politiky změnila podmínka. Tehdy bylo Evropské společenství teprve v počátcích. Na prahu devadesátých let musí východní politika vzít v úvahu jak mezitím rozšířené propojení společného trhu, tak kompetence Společenství v zahraničním obchodě. Musí vycházet z toho, že po tom, co Jednotná evropská akta Evropské společenství získalo nové kompetence v oblasti výzkumu, technologie a ochrany životního prostředí. Jestliže cílem spolupráce s východní Evropou má být propojení, které by udržovalo mír, není to možné bez Evropského společenství.

Role Evropského společenství

Pro to je dnes víc šancí než před několika roky. Komunistická ideologie viděla v Evropském společenství počátek jen přívěšek amerického kapitalismu. Předpovídala mu, že se zhroutí a že ho není nutné brát vážně. Ze by se při sjednocení západní Evropy mohlo jednat o objektivní proces začalo východním ideologům svítat už 1972, skutečné důsledky z tohoto poznání však nebyly vyozeny. Rozhovory mezi Evropským společenstvím a RVHP tak v sedmdesátých letech nevedly k výsledkům.

Od let 1984/85 se sovětský postoj radikálně změnil. Na jaře 1985 řekl Gorbačov italskému premiéři Craximovi, že je načase „nastolit mezi RVHP a Společenstvím v hospodářské oblasti výhodné

podmínky. V míře, jak členské státy Společenství jednají jako politická jednotka, jsme připraveni najít s ní společnou řeč v oblasti konkrétních mezinárodních problémů... Mezitím Gorbačov hovoří o „společném evropském domě“.

K západoevropské východní politice patří normalizace vztahů mezi Evropským společenstvím a RVHP. Rozhovory o rámcové dohodě probíhají pozitivně. Rámcová dohoda musí jednotlivým východoevropským státům poskytnout dostatek vzduchu pro uzavírání bilaterálních dohod se Společenstvím.

Německá spolková republika musí jít napřed

Německé spolkové republice připadá při tom přirozeně klíčová role. Vyplyvá to z její zeměpisné polohy, ale také z jejího hospodářského a vědeckého potenciálu, nehledě na zvláštní německo-německý obchod. Pro revitalizaci starých středoevropských konceptů však chybí jak dnes tak pro budoucnost ona velmi široká obchodní stejně jako společná sociálně-kulturní základna předválečné doby. Je pravda, že Francie nebo Itálie mají jistě méně spojovacích bodů pro takovou východní politiku, ale přesto ne menší zájmy. A zájmy Dánska v prostoru Východního moře nebo Řecka na Balkáně se mohou jevit jako okrajové jen v úzkém německém pohledu.

Pokud jde o možnosti a schopnosti konkrétní spolupráce není euforie na místě. I když politická vůle tu je, budou zejména na straně Východu trvat vážné objektivní překážky. I v Evropě s méně zbraněmi zůstane Sovětský svaz velmocí. Bude mít dál globální zájmy a nároky, které by mohly zatěžovat Evropu.

Ze spolupráce může vzniknout propojení vzájemných závislostí. To není nedostatek, se kterým je nutno se smířovat, to je chtěná přednost. Vytvořit ze spolupráce trvalé propojení byl mir zajišťující princip západoevropského sjednocení na počátku padesátých let. Ne stejná forma, ale stejný princip platí pro zajištění míru na celém kontinentě. Čím méně při tom budou západní Evropané setrávat na starém blokovém myšlení a překonaných vojenských doktrínách, tím větší možnost pohybu zajistí i východoevropským národům. To otevírá možnosti pro perspektivu evropského mírového uspořádání.

IDEOLOGIE A PRAXE

Dějinná situace vyžaduje změnit myšlení

Joseph Huber

Huber je docentem na Svobodné univerzitě v Berlíně. Tuto přednášku měl na „Kongresu o budoucnosti“, diskusním fóru, které pořádá Socialistická strana Rakouska.

Nové pojetí pokroku se musí vystříhat industriálního tradicionalismu a romantismu

Co je pokrokové a co konzervativní je třeba znovu ujasnit. Pokrokovým může být, jestliže budeme víc než dříve zdůrazňovat základní hodnoty humanistické kultury. Naproti tomu nezměněné píeni na tradiční systémové nadstavbě není už výrazem pokrokovosti, ale konzervatismu nového druhu: industriálního konzervatismu. To představuje past konzervatismu, ve které by sociální demokracie uvízla, kdyby nezměnila své myšlení.

Kdo se naproti tomu stane z apoštola pokroku jeho skeptikem, nedospěje tím hned k novému konceptu pokroku, nýbrž dokonce do nebezpečí, že s nezbytnou kritikou lázni industrializace vylije celou moderní společnost. Aniž by si toho byl hned vědom, dostane se tak zpět do původního starokonzervatismu. S odvoláváním se na mýtický nadnesené pojmy jako „život“, „společenství“ nebo „příroda“ se vzdá vymořené techniky a územních zisků, těžko vydobytých při výstavbě demokratických a státně-sociálních institucí. To je past romantismu.

Sociální otázka a ekologická otázka

Nepodlehnout zelenému romantismu v žádném případě neznamená ekologickou otázku ignorovat. Celosvětová populační exploze, atomová bomba a atomová energie a dále poznání, že jsme dosaďadními tradičními industriálními způsoby dospěl na samu hranici růstu, vytvářejícího rizika, která už nejsou kontrolovatelná, to vše postavilo ekologickou otázku na pořad dne. Přechod od tradiční industrializace k vytváření systému, který bude sám sebe modernizovat, není idealistickým výplodem nějakého mozku, ale tvrdou nutností. To, co znamenala sociální otázka pro období tradiční modernizace, znamená ekologická otázka pro tuto epochu sebe samu modernizující přestavby. Sociální demokracie se nikdy nemůže vzdát své kompetence pokud jde o sociální otázky, nechce-li udělat kříž sama nad sebou. Pokud by chtěla být jen sociální, ne však také ekologickou stranou, přestala by být zárukou pokroku systému. Uvolnila by tak v rozhodujících střetech na jedné straně prostor pro Zelené, na druhé straně pro neoliberály a neokonzervativce.

Dilema bud' pokračovat v tradiční industrializaci nebo neoromanticky z tradičního industriálního systému vystoupit má pro sociální demokracii jen jedno východisko: cesta ekologické modernizace industriálního systému.

Ekologické modernizování vyžaduje vysoce vyvinutou vědu a techniku.

Zda technika bude zneužita k tomu, aby vyráběla stále dokonalejší smrtící zbraně, nebo zda bude

použita k tomu, aby kyselý déšť změnila v čistý déšť, tedy aby zlepšila životní prostředí a kvalitu života, je v podstatě otázkou rámcových politických a hospodářských podmínek. Moderní peněžní a správní hospodářství otvírá politice množství opatření k tomu, aby vývoj selektivně řídila směrem k ekologické modernizaci.

Domyšlíme-li to dále, znamená to jít od výtobytků sociálního tržního hospodářství dál k ekologickému tržnímu hospodářství, to znamená sociální dimenzi hospodářství rozšířit o ekologickou. Kvalitu života a kvalitu životního prostředí už v budoucnosti nebude možné oddělovat. Sociální demokracie se tedy neobejde bez toho, aby svůj sociální přínos nerozšířila na sociálně-ekologický, eventuelně ekologicko-sociální.

To je jistě těžké a konfliktní, protože sociální a ekologická otázka spolu sice souvisejí, ale nezapadají do sebe beze zbytku. Aktuální konflikty mezi ekonomikou a ekologií se nedají odstranit správným poukazem na společného jmenovatele a budoucí syntézu.

Domněnka, že je možné ekologickou otázku zanedbat ve prospěch sociální nebo obráceně by vedla do bezvýhodnosti nejvyššího řádu. Nárok být stranou systémového pokroku – systémového pokroku ekologické modernizace na základě vysoce vyvinuté vědy a techniky – je pro sociální demokracii otázkou bytí a nebytí.

Práce a kapitál. Člověk a systém

Další otázka, která se dotýká dosavadní existence sociální demokracie, se týká poměru kapitálu a práce. Tim, že byla vždy „stranou práce“, byla sociální demokracie vždy stranou antikapitalistickou. Tento antikapitalismus se sice v průběhu desetiletí podstatně relativizoval, ale i při paritním sociálním partnerství stojí stále ještě práce a kapitál proti sobě. Tato konfrontace je výrazem historicky daného nesprávného poměru. Úspěchy dělnického hnutí v průběhu systémového vývoje tento protikladný poměr tak silně změnil, že někdejší doktrína stojí v nepoměru k dnešním realitám. Tim, že dělnické hnutí vybojovalo nejrozičnější práva a svobody, stali se z někdejších proletářů sociálně zajištění zaměstnanci. Představují dnes 90% výtěžné činných. Spolu se svými rodinnými příslušníky už dávno nemohou ztratit jen své okovy, ale celkem slušný blahobyt.

Mnozí sociální demokraté a odboráři se ještě dnes tváří, jakoby prosperita nebo obtíže hospodářství byly jen věci zaměstnavatelů, zcela stejně jako Zelení si dnes myslí, že nemají s průmyslovým systémem nic co dělat. Nelze však být rovnoprávným občanem a voličem, pracovně a sociálně-právně chráněným a tarifními smlouvami spolupřijímajícím zaměstnancem, spolurozhodovat ve stále více věcech, požadovat pracovní příležitost a zajištěný příjem atd. a domnívat se, že s tím vším nemá nic společného.

Ideální kapitalista sice neexistuje, ale existuje výrazný národohospodářský společný zájem. Zejména při pohledu na světové hospodářství je zřetelné, že jako národ sedíme v jednom člunu. Národ proto ještě netvoří nějaké zformované národní společenství. Naopak. Každá skupina má své nanejvýš vlastní, velmi diferencované zvláštní zájmy a podle situace jednájí všechny se všemi proti všem ostatním. Při tomto všestranném kuhandlu v rámci tržněhospodářského státně-sociálního řádu každý občan spoluprofituje na dividendě z národní blahobyti – ať je mladý nebo starý, muž nebo žena, zaměstnaný nebo ne. To neznamená, že spoluprofituje stejně, ale jen že spoluprofituje, stejně jako se ve špatných letech podílí na ztrátách, přičemž i ztráty jsou nerovnoměrně rozloženy. Participujeme vedle toho nejen jako výtěžné činní, ale i jako nevýtěžné činní, jako konzumenti. Toto hospodářství není jen hospodářstvím producentů, nýbrž ve stejné míře i konzumentů. Poznat to a uznat to má základní důležitost právě s ohledem na ekologickou otázku. Problémy životního prostředí jsou podmíněny konzumem stejně tak jako jsou podmíněny produkcí. Znečištění ovzduší způsobují vlastní komíny stejně jako komíny továren a elektráren, soukromá stejně jako podniková auta.

V období výstavby systému byla ekonomická racionalita vázána jednostranně na produkci, ev. na kapitál. Vývojem však ekonomický princip zevšeobecněl: setkáváme se s ním na straně práce stejně jako na straně konzumu. Můžeme to charakterizovat jako nahrazení klasického kapitalismu všeobecným ekonomismem. Člověk, který dnes začíná být homo oecologicus, začíná tuto proměnu jako univerzální homo oeconomicus.

Tim samozřejmě nemají být v žádném případě zlehčovány dále trvající konflikty mezi kapitálem a prací. Tyto konflikty jsou však stále méně tradičními třídními konflikty. Oč jde, je např. správné rozdělení společenského produktu na investice a soukromé příjmy, jde o investiční priority, o tarifní třídy a vůbec o rozdělení a přerozdělení příjmů. Poznáváme jako ti, kterých se to týká i jako ti, kteří tím jsou postíženi, že naše výtěžkové zájmy a zájmy na našem povolání můžeme uskutečnit jen tehdy, jestliže je učiněno zadost i zájmům podniku a závodu a obráceně.

Tim se třídní antagonismus období výstavby stále víc měnil na komplementární řídicí princip, ve kterém se kapitál a práce, člověk a průmyslový systém vzájemně víc posilují a podporují než utlačují. Logika vývoje směřuje k tomu, vázat kapitál na přibývající sociální zodpovědnost a zodpovědnost za životní prostředí, a obráceně spojovat status zaměstnance s podnikatelskou spoluzodpovědností, stejně tak jako jsme jako konzumenti spojeni s odpovědností za životní prostředí a s tím spojenou investiční a platební povinností.

Takto viděno by bylo od počátku chybné, kdybychom chtěli počáteční antagonismus nyní přenášet na ekologické otázky, to znamená člověka a průmyslový systém stavět proti sobě jako dříve práci a kapitál. Bylo by velmi průhlednou ideologií, kdybychom chtěli vinu za všechny starosti tohoto světa podstrčit průmyslu, státu, byrokracii, technice a kde komu, ale sami sebe zbavit jakékoliv odpovědnosti – a tím se vyloučit z jakékoliv účinné a konstruktivní spolupráce. Někáká menšinová protestní

strana by si snad jistý čas mohla dovolit podvojnou sociální morálku a žádat „výstup ze systému s plným vyrovnáním mzdy“. Ale pro stranu, která je schopná vytvářet vládní většinu, by byla podvojná sociální morálka další politickou pastí první třídy.

Rozhodující tedy je: v souladu se skutečností, že vztahy kapitálu a práce, produkce a konzumu, člověka a systému představují komplementární vztahy, musí také vážné minýný nárok na přeměny platit vždy oběma stranám. To znamená, že ve státě dnes není možné jen spoluvládnout a spolupravovat, nýbrž že je nutno také spolupřevzít podnikatelskou odpovědnost a zejména iniciativně a inovativně spoluvytvářet rozvoj vědy a techniky.

Tradiční zaměstnanci a nové střední vrstvy

Vývoj stavi sociální demokracii před další existenční otázku: má nadále dělat politiku pro tradiční námezdné pracující, či se má ve větší míře obracet na nové střední vrstvy?

Tradiční industrializace znamenala přeměnu zemědělců a řemeslníků na dělníky. Pokud to vedlo k zvětšení masy dělníků, bylo to pro sociální demokracii výhodné. Jiné je to nyní: na místa tradičních dělníků a kancelářských sil nastupují stále víc odborné síly nového druhu, od techniků po terapeuty. Podíl dělníků na celkovém počtu zaměstnaných průběžně klesá. Stále více jich se stává obětí zániku starých průmyslových sektorů – ocelářského, uhelného a lodářského průmyslu. Starí dělníci aristokratické jako sazeči a tiskaři a dokonce nástrojáři ztrácejí půdu pod nohama. Otevírá se jim však současně možnost úteků vpřed, možnost získat kvalifikaci odborných sil. Jako takoví jsou i techniky než dělníky, v každém případě přestávají být tradičními dělníky.

K mizení dělnictva nedochází přes noc a taky ne až ode dneška. Je to desetiletý proces, ale je to zub, neúprosné hlodající na klasické třídní bázi sociální demokracie. Mohlo by jí to tedy svěst k pokusu tomuto procesu spíš zabráňovat než ho podporovat. Postiženým dělníkům a zaměstnancům by to však natrvalo nepomohlo, nýbrž o to víc by jí to vedlo do pastí průmyslově-tradicionalistického konzervatismu.

Je samozřejmé, že vrstvy námezdních průmyslových pracujících nemůže opustit. Ale nevyhnutelným důsledkem pokusu jejich počtu musí být její zaměření se na nové vrstvy zaměstnanců. Přeměnou sociální demokracie z třídně-dělnické strany v lidovou stranu zaměstnanců byl učiněn krok správným směrem. Další kroky musí nyní následovat.

Rozhodující okolností je, že tyto nové vrstvy zaměstnanců už nepatří ke spodním vrstvám. Tvoří střední vrstvy. Nejsou to sice nivelizované střední vrstvy, jak to postulovala neokonzervativní ideologie 50. a 60. let, nýbrž i nadále vrstvy na různé úrovni. Avšak měřeno jejich kvalifikací, příjmem, životním stylem a chápáním sebe sama jsou to přece jen střední vrstvy.

Tito zaměstnanci už ve své většině nejsou to, co se kdysi označovalo jako „malí lidé“. A „masou“ už také dávno nejsou. Většinou jde o kvalifikované, více či méně dobře vydělávající lidi s více či méně střídmým majetkem a s vyššími nároky na to i ono. Žijí v diferencovaném prostředí a jako individua jsou to diferencované osobnosti. Kládou velkou váhu na svou zvláštnost a sveráznost.

Nový leitbild s rozšířenými emancipačními vyhlídkami směřuje dnes k tomu, stát se sebevědomým spolupracovníkem, který svoji práci stejně jako život ve velké míře utváří sám, který má při práci velkou míru spoluodpovědnosti a tím dosahuje vysoký výdělek, o jehož použití může rozhodovat podstatně suverénněji a flexibilněji. Tento nový emancipační stupeň nevyžaduje příjemce mzdy, kterého otec stát (spolu s paternalistickým zaměstnavatelem a velkým bratrem odbory) zbaví všech rozhodování.

Blahobyť zaměstnanců a nová chudoba

Vznik společnosti zaměstnanců střední vrstvy znamená vznik jistého druhu třídního protikladu uvnitř zaměstnanectva samého. Pro většinu zaměstnanců znamená to, čeho dosáhli, blahobyť. Menšina pětí, nejvýš patnácti procent se však naproti tomu náhle opět ocitá v nové chudobě.

Mezi blahobytem většiny a novou chudobou menšiny je hmatatelná souvislost; popírat to by bylo dvojitou morálkou. Souvisí to s okolnostmi hospodářské stagnace v 70. a 80. letech, kdy si velká většina zaměstnanců mohla udržet to, čeho dosáhla (a mnohdy to ještě rozšířit) a svoji práci jen na účet menšiny nových trvale nezaměstnaných a nově chudnuvších. Takzvaná dvoutřetinová společnost je ve skutečnosti společností devíti desetin. Příčinou toho není jen zájem kapitálu, ale i zájem zaměstnanců na udržení toho, čeho dosáhli.

Když se sociální demokracie bude skrývat za dvoji morálku a popírat tento stav, ztratí věrohodnost. Jestliže bude provádět politiku zachování dosaženého ve prospěch středních vrstev zaměstnanců, ztratí svou tvář. A jestliže bude provádět rozhodnou politiku malých lidí, ztratí vůli ve středních vrstvách a tím schopnost vytvářet většinu.

Mezi dvěma kulturami. Povolání v technice a hospodářství proti povoláním v sociální a kulturní oblasti

To je ještě komplikováno tím, že moderní zaměstnanectvo je i při stejném statusu podstatně diferencováno. To platí zejména pro zvětšující se přehradu mezi zaměstnanci v oblasti techniky, hospodářství a správy na jedné straně a zaměstnanci v sociálních, kulturních a jiných oblastech na straně druhé. Technik v energetice vidí svět jinými očima než sociální pracovník, obchodník jinak než učitel, byrokrat jinak než umělec.

Rozdíl je způsobován asi tím, že povolání v technice, správě a hospodářství vytvářejí větší porozumění pro požadavky trhu a hospodářství, zatímco povolání v oblasti sociální, kulturní (která jsou odvislá od daní a sociálního státu) na sociálním státu doslova visí.

Němečtí Zelení jsou v tomto smyslu novou třídní stranou: jejich členové a voliči pocházejí z nových

stredných vrstev zamestnanců v sociální a kulturní oblasti. Obchodníci a technici jsou u nich výjimkou, stejně tak dělníci. Na druhé straně je mezi nimi bezpočet sociálních pracovníků a učitelů. Zatímco tradičních dělnických vrstev ubývá, cítí se většina technické a hospodářské střední vrstvy zřejmě lépe u křesťanských demokratů a liberálů.

Není třeba zdůrazňovat, že nedostatečný ohlas u nových technických a hospodářských vrstev je pro sociální demokracii stejně osudový jako ubývání dělnictva. Jako pouhou „stranu veřejných služeb“ by ji nečekaly žádné zvlášť růžové časy.

Pracovní a životní prostředí. Třídní otázky versus otázky pohlaví a generace.

Další zásadní změnu znamená pro sociální demokracii konečně okolnost, že je „stranou práce“, ale že se hodnotové zařazení práce v životě podstatně relativizovalo. V době tradiční výstavby systému se všechno v podstatě točilo okolo práce, pracovních podmínek, mzdy za práci atd. Sociální demokracie spolu s odbory však mezitím dosáhla např. zkrácení pracovní doby, a to vedlo k tomu, že nepracovní doba a nevydělečná činnost nabyvají stále více na důležitosti. Dnes je už víc důchodců než dělníků a počet nevydělečně činných mladistvých, žen, starých a nezaměstnaných převyšuje v každé době počet vydělečně činných.

Z toho bývá často vyvozován chybný závěr, že společnost práce zaniká. Tato teze není správná. Moderní společnost zůstává vydělečnou a pracovní společností. I když pracovní doba bude zkracována, bude povolání a jeho průběh víc než dřív středem našeho životního běhu.

To podporuje zase další uvolňování tradičních životních souvislostí. Moderní rodina zůstává sice životním společenstvím, ve kterém jeden druhému pomáhá, ale je to společnost jednotlivců, kteří vyžadují stále větší nárok na samostatnost (i když ne vždy na vlastní odpovědnost). Jejich společenství není už bezpodmínečné, ale vázané na vyjednané podmínky.

Pro osoby, které se na tom podílejí, to znamená vysokou míru osobní svobody a emancipace. Jestli tato míra není příliš vysoká, svým způsobem nadlidská, je jistě oprávněná otázka. Ale je třeba vědět, o čem jde a co je v případě pochybnosti důležitější: společenství s tradiční závislostí, zejména pro ženy, mládež a staré osoby, anebo svobodné spojení se emancipovanými osobnostmi.

Emancipace člověka i v rodném životě je dlouhá a pomalá. Její důsledky se sice už v době výstavby tradičního systému začaly ukazovat, ale teprve nyní začínou být skutečně nakažlivé. Jednak definitivně skončí dosavadní děla práce mezi mužem a ženou. Za druhé skončí quasi přírodou daný svazek mezi mladými a starými. Otázka pohlaví a generací nabude takovou důležitost, že nezůstane o nic pozadu za starými a novými třídními otázkami. Otázky pracovního prostředí neztráti na své důležitosti; ale otázky světa, ve kterém žijeme, budou stále důležitější.

Sociálně-hospodářské zrovnoprávnění žen povede mj. k tomu, že koláč práce bude muset být mezi mužem a ženou znovu rozdělen. To bude zpočátku možné jen na úkor mladých a starých. Mladí vstoupí stále později do dospělého života. Staří odcházejí stále dříve z pracovní a veřejné činnosti. To vede opět k tomu, že splnění generační smlouvy bude stále obtížnější. Jde o to, nejen ženy, ale i mladé a staré silněji integrovat do veřejného života a obráceně, a také vydělečně činným, zejména mužům, vykázat nosnou roli v rodině, domácnosti a v lidských vztazích.

Otázky vztahů pohlaví a generací jsou nové sociální otázky. Není možné připustit, aby to došlo tak daleko, že by vyústily do zničujícího boje pohlaví a generací.

HISTORIE, VZPOMÍNKY, STUDIE

T. G. Masaryk a český domácí odboj v letech 1939 – 41

Radomír Luža

Autor, niekdajší podpredseda čs. sociálnodemokratickej mládeže, je profesorom na Tulane univerzite v New Orleans. Túto prednášku mal na univerzite v Chicagu v máji 1987. Text je prekladom z anglického originálu (mierne krátené).

Vedecký humanista Tomáš G. Masaryk získal svojou integritou a rokmi, v ktorých pracoval pre československú nezávislosť v národe zvláštny vplyv. Vniesol do často špinavého remesla politiky dôstojnosť, múdrosť a morálne hodnoty. Počas 1. svetovej vojny jeho bojovný duch a húževnatosť spojili Čechov a Slovákov na spoločnej línii a priviedli ich do tábora demokratickej Európy. V čase rasovej a národnostnej nenávisť sa republika pod jeho vedením stala oázou tolerancie, demokracie v západnom duchu, usilujúcou sa o sociálny pokrok.

Nástup Hitlera bol pre tieto ciele Československa výzvou, bolo to stretnutie dvoch základne rozdielnych svetov.²

Nacionálno-socialistické pangermánske ambície boli pre udržanie tejto Masarykovej tradície vážnym ohrozením. Na jeseň 1938 bol československý štát v Mnichove porazený bez boja. V dobe bezprostredne nasledujúcej po Mnichove kombinovaný tlak Tretej ríše a domácich pravičiarских sil, pocit národného poníženia a degradovania smeroval k oslabeniu vysokej vážnosti Masarykových ideálov. Ale v novom oslobodzujúcom boji proti nacizmu dala Masarykova prestíž československej politike zvláštnu morálnu hodnotu. Identifikácia národných snáh s Masarykovými zásadami upevnila pod vedením Beneša jednotu rastúceho domáceho odporu a demokratického exilu v Londýne a Paríži.

Text Benešovho posolstva americkému ľudu, prednesenému v Chicagu, v ktorom Beneš varoval pred tým, že obsadením republiky nacistická ríša začala politiku svetovej agresie, koloval v podzemí⁴. Pomohol pri zakladaní dôležitej skupiny, ktorá začala vydávať najväčšie podzemné české noviny „V boj“. Viac než päťdesiat čísiel vyšlo nepravidelne, pokiaľ noviny neboli gestapom na jeseň 1941 zlikvidované⁵. Hrdý a nekompromisný protinacistický tón novín šírili Masarykov odkaz, ktorý vyzýval obetovať život pre národnú slobodu. Na prvej strane 43. čísla z r. 1940 je aj obraz Masaryka, obklopeného pochoduujúcimi československými vojakmi. Prvý prezident sa stal symbolom národného odporu, odmietania akejkoľvek politiky ústupkov, kolaborácie alebo kapitulácie. Pamiatka Masaryka ako revolučného vodcu sa stala akýmijsi kladným mýtom, vďaka ktorému získali svoj veľký ohlas aj druhé najdôležitejšie ilegálne noviny, „Český kurýr“⁶. Podľa ich redaktorov Masaryk už v priebehu 1. svetovej vojny pochopil celkovú dôležitosť sociálnych problémov: politická demokracia musela obsahovať ďaleko siahajúce sociálne a hospodárske reformy. V očiach redaktorov Českého kurýra z Nemecka pozostávalo nielen v bezpríkladnej hrôze, ale aj v pretvárajúcej nehumánosti kapitalistickej spoločnosti.

Tým, že sa odboj prihlásil k obrane Masarykovho dedičstva, jednal s morálnym a politickým mandátom ľudu. Odboj pochopil analógiu medzi politikou Masaryka po r. 1914 a Beneša po r. 1938⁷. V roku 1939 sa Česi nachádzali v podobnej situácii ako po r. 1914.

Prvé vedenie odboja, „Politické ústredie“, bolo založené v lete 1939 pod predsedníctvom Masarykovho blízkeho pomocníka zo svetovej vojny, Premysla Šamála, bývalého šéfa jeho prezidentskej kancelárie⁸. Masarykova tradícia formovala spoločný cieľ v sieťach odporu v prlehu vojny. Hľadanie nového politického programu v rôznych ilegálnych organizáciách, počnúc komunistami až po tradicionalistov bolo inšpirované Masarykovou filozofiou, alebo aspoň sťažovalo odmietania Masarykovho konceptu republiky ako nedeliteľnej súčasť západného demokratického spoločenstva. V radoch odporu nadobudla Masarykova osobnosť zvláštnu fascináciu a stala sa spojovacím článkom medzi liberálnym nacionalizmom z doby pred r. 1914 a súčasným dramatickým bojom za české národné prežitie. Masarykova pamiatka pomohla vychovať sebavedomejšiu československú identitu. Okrem toho vojaci videli v prvom prezidentovi bývalého vodcu legionárov. Česi tak boli jedny z mála národov, ktorí mali niečo, čo by sa právom dalo označiť ako spoločná pamäť. Masaryk bol stredobodom spoločnej národnej demokratickej myšlienky.

Rozhodná obrana Masarykovho dedičstva je najzreteľnejším prvkom ideologickej tváre odboja, ktorý usiloval o budúcnosť bez sociálnych a hospodárskych rozdielov, ktorá by zaručila súlad v spolunažívaní robotníkov a strednej vrstvy.

V množstve ilegálnych skupín, ktoré vznikali v celej krajine, sa v lete 1939 objavili tri hlavné: „Obrana národa“, ktorá bola masovou vojenskou formáciou, „Politické ústredie“, ktoré reprezentovalo politické strany a „Petičný výbor Verní zostaneme“. Tento tvorili ľavicové skupiny, medzi nimi odborári a sociálni demokrati.

Názov tejto najväčšej organizácie vyjadroval, že jej cieľom je uskutočnenie Masarykovho programu: preberala slávnostný záväzok, daný prezidentom Benešom na Masarykovom pohrebe v septembri 1937: „Verní zostaneme“ Masarykovým ideálom. V mene Masaryka sa Petičný vŕ Londýne. Vysokú morálnu pozíciu si vydobyl svojou činnosťou, ktorej stredobodom bolo vytvorenie efektívnej výzvednej služby a vypracovanie národného programu.

Demokratický odboj sa vyznačoval širokým spektrom politických presvedčení. I keď ho plne zamestnávala jeho vlastná odbojová funkcia, začal v nebezpečných podmienkach roku 1939 pripravovať spoločný politický program – vytvoreni v Londýne. Vysokú morálnu pozíciu si vydobyl svojou činnosťou, ktorej stredobodom bolo vytvorenie efektívnej výzvednej služby a vypracovanie národného programu.

Demokratický odboj sa vyznačoval širokým spektrom politických presvedčení. I keď ho plne zamestnávala jeho vlastná odbojová funkcia, začal v nebezpečných podmienkach roku 1939 pripravovať spoločný politický program – vytvorenie Masarykovsky orientovaného štátu, reformovaného a omladeného. Túžba pripravovať lepšiu budúcnosť po víťaznej vojne bola prirodzeným znakom nádeje a viery, ako aj reakciou na chýbajúce prípravy na dobu po vojne, ako sa to stalo počas prvej svetovej vojny.

Už 18. decembra 1939 hlásil Petičný výbor Benešovi do Londýna, že doma tlak udalosti vyvoláva radikálne nálady a poslal mu nasledujúcu informáciu o svojej práci na politickom programe:

„Pracujeme na programe v politickom, sociálno-hospodárskom, kultúrnom poli. Program bude obsahovať revíziu ústavy . . . plán hospodárskej výstavby k 30. výročiu vzniku republiky . . . definitívne riešenie otázky menšín; oficiálne zrušenie všetkých aktov, vyhlásených po 30. septembri 1938 . . . Národná revolučná vláda bude ustanovená doma. Niekoľko ministerských miest bude voľných, tie môžu byť obsadené osobnosťami z cudziny.“¹²

Dohoda o programe bola postupne docieľená v rokoch 1940-41. Konečné výsledky mnohých vášnivých diskusií boli formulované pod názvom „Za slobodu, do novej Československej republiky“. Na jar 1941 sa stala táto dohoda oficiálnym programom demokratického odboja. Hlavné body boli vyslané do Londýna.¹ Program bol ilegálne uverejnený v roku 1941.

Ťažké textu, obsahujúceho päťdesiat šesť strán, tvoril Masarykov koncept humanistickej demokracie. Program bol uvedený sledmimi citámi z Masaryka. zaberajúcimi celú stranu. Masarykove myšlienky slúžili ako kreatívne impulzy, pomáhajúce rozvinúť myšlienku demokracie ku konceptu demokratického socializmu.¹ Jedna celá podkapitola nesie názov „Vybudujeme štát hodný Masary-

kova jména". Program končí závazkom „urobíme všetko, aby sme znovu vybudovali slobodnú a demokratickú Československú republiku... Si'ubujeme pri pamiatke prezidenta Osloboditeľa, že jeho odkazu verní zostaneme.“¹⁵

Tento program je jedným z „najdôležitejších dokumentov českého politického zmysľania počas vojny, spájajúci v Masarykovom duchu politickú demokraciu so skutočnými socialistickými prvkami“.¹ Pamiatka prvého prezidenta republiky sa v priebehu vojny stala zosobnením túžieb národa. Vidiel v ňom tak isto zlatú éru prvej republiky, ako aj trblietajúce svetlo nádeji na novú a spravodlivejšiu spoločnosť. Jeho princípy umožnili spojiť odbojové hnutie úspešnejšie ako všetky predchádzajúce politické koncepcie.

Poznámky

1. Edvard Beneš, Pamäti, Z Mnichova k novej vojne a novému víťazstvu, Cambridge, Mass., s. 4-5 . 2. Ibidem, s. 9. 3. Vid' reč k národu prezidenta Beneša z príležitosti spomienky Masarykovej smrti 21. septembra, 1940. Beneš, Šest let, s. 84-87. 4. Arnošt Polavský, V boj, Třebachovice, 1946, s. 10ff. Vychádzalo v náklade 5 až 6 tisíc exemplárov v každom vydaní. Ibidem s. 85. 5. Polavský, V boj, s. 87. 6. Český kurýr, Praha, 10. november 1939 až po 30. september 1941. Dokopy dvadsať päť vydaní s nákladom 30 000 exemplárov. 7. Jan Křen, Do emigrácie. Buržoázny zahraničný odboj 1938-39, Praha 1963, s. 225-259, 314-316. Obaja, Masaryk i Beneš, udržovali kontakty s českými úradmi, ktoré spolupracovali s príslušnými rakúskymi resp. nemeckými úradmi. 8. Václav Černý, Pláč koruny české, Toronto 1977, s. 164-65. 9. Prvé číslo mládežníckeho orgánu Národnej robotnickej strany Hlas mladých, január 1939, na prvej strane bol zobrazený Masaryk s vyhlásením: „Prezident Osloboditeľ, vášmu odkazu verní ostávame“.¹⁰ Oldřich Janeček, O programu Petičního výboru „Věrní zůstaneme“ z let 1940-41, Príspevky k dejinám KSČ, č. 4 (1966), 481.11. Václav Kural, Hlavní organizace nekomunistického odboje v letech 1939-41, Odboj a revoluce, Zprávy, V. (1967) č. 2. SVVZ, Na paměť prof. dr. Vojtěcha Čížka, Praha 1946, s. 1012. Libuše Otahalová - Milada Cervinková, ads., Dokumenty z historie československé politiky 1939-1943, Praha, 1966, s. 498. V máji 1938 skupina mladých socialistov vydala manifest „Ostávame verní“, ktorý opakovalo potrebu brániť demokratické Československo proti nacizmu v mene Masarykových princípov. Petícia bola podpísaná viac ako miliónom ľuďmi.¹³ Ján Borek, Anon, Zmažené nádeje. K histórii odbojového zoskupení Petiční výbor Věrní zůstaneme., Praha, 1985, s. 30ff., 81ff., 91ff., Černý, Pláč, s. 176-177, Za slobodu, do nové Československé republiky, Praha 1945, passim; Josef Grna, Sedm rokov na domáci frontě, Brno 1968, s. 39-40, 63, 69f., 319.14. Janeček, O programu, s. 467-86.15. Za slobodu, s. 53ff. Šest kapitol programu mali nasledovné názvy: 1. Zo včerajška do zajtrajška; 2. Prvá úloha: rýchla a energická obnova; 3. Politický život v novej republike; 4. Hospodárske a sociálne otázky; 5. Kultúra pre všetkých; 6. Za slobodné Československo v novej Európe.¹⁶ Černý, Pláč, s. 177

DOKUMENTY

Čs. nezávislí socialisté sjezdu Italské socialistické strany

V Praze 20. března 1987

Vážení soudruzí,
je paradoxem doby, že Vy, italsí socialisté, nemáte v současné době v československé společnosti žádnou odpovídající, legální, veřejně působící partnerskou instituci, již by s Vámi spojovaly stejné ideové kořeny evropské socialistické a demokratické tradice a která by Vám mohla oficiálně popřít u příležitosti Vašeho sjezdového zasedání.

Byl bychom nicméně rádi, kdybyste přijali takové přání úspěšně práce jménem nezávislých socialistů, kteří v této uzavřené společnosti jen s obtížemi udržují kontinuitu ideového povědomí svých předchůdců a hledají možná východiska a vstupy do vědomí současné české a slovenské společnosti. Jisté chápete, jak složitým a nesnadným úkolem je změnit dogmaticky odmítavé názory na nezbytnost politické plurality.

Naše sociální a politická zkušenost posledních desetiletí dovoluje zcela neluživně usuzovat, že zdejší společenský a politický systém, zbavený přirozené sociální dynamiky a intelektuál-

ního kvasu, upadající do všestranné stagnace a zaostávání za světovým vývojovým standardem a našimi možnostmi, donutí dříve či později otevřít stavidlo stranické bariéry a umožní zahájit nezbytný svobodný kritický dialog o všech aktuálních problémech společnosti. Půjde nepochybně o pokročilejší stupeň sociálního a politického uspořádání, než jaké dnes ovládá společenskou scénu na východ i na západ od Labe. Nemyslíme si, že naše představy jsou tou jedině možnou variantou sociálního systému, na jaký čeká československá veřejnost. Ale pokud nebude dána příležitost společenský dialog o těchto otázkách vůbec zahájit a udržovat – také jako nutný korektiv oficiální politiky – nelze očekávat obrát k lepšímu.

Jestliže se dnes ve východní a střední části Evropy šíří myšlenky o potřebě radikální změny politiky vládnoucích komunistických stran také vůči nekomunistům, mohlo by to znamenat reálný obrát i v chápání a prosazování lidských a občanských práv, bez něhož je jakákoliv demokratizace v perspektivě nerealná, ne-li dokonce nemožná.

Protože víme, kolik společensky užitečné práce i v celoevropském měřítku konají italsí socialisté také pro porozumění naší současné situaci a rovněž při hledání tolik potřebné vzájemné koordinace, vyslovujeme upřímná přání úspěšného jednání Vašemu sjezdu a především

plodné uskutečňování jeho závěru v každodenní práci.

S přátelskými pozdravy za čs. nezávislé demokratické socialisty

Rudolf Battěk, Pavel Bergmann, Jaroslav Mezník

ČS.nezávislí socialisté představenstvu socialistické strany Rakouska

Praha 14. září 1987

Vážení soudruzi,
využívajíc návštěvy člena Vašeho vedení, dr. Petera Jankowitsche v Praze a setkání s ním, chceme Vám především upřímně poděkovat za politickou a morální podporu, kterou nám poskytujete. Chápeme ji jako projev nejen socialistické solidarity s hnutím, které vyrostlo na téže historické půdě a z týchž politických kořenů a s nímž nás spojuje dlouholetá tradice společného boje za demokracii a socialismus i vzájemná spolupráce, ale zejména jako výraz pochopení našeho současného úsilí. Osud Československa, který máme při své činnosti na mysli, není rozhodné bez významu pro dobré soužití našich sousedících států a budoucnost celé střední Evropy, ať již bude její politický statut v dohledné době jakýkoli.

Současné bychom Vás rádi stručně informovali o svém hodnocení zdejší situace, svých plánech a možnostech.

Hodnotíme-li ve vši střízlivosti a bez iluzí nový politický kurs sovětského vedení a jeho dopad v naší zemi, nelze popřít, že se alespoň dočasně i u nás vytvořil širší prostor pro nezávislé společenské aktivity a některé formy politického působení. Nepochybně však nestojíme na prahu nějaké důraznější liberalizace a možnosti postupné změny systému, jak tomu bylo, alespoň potenciálně, v Československu na sklonku šedesátých let. Z tohoto hlediska je zde situace podstatně odlišná s ohledem na rozložení sil ve vládnoucí straně, respektive absenci skutečného reformního křídla v politické struktuře, pro aranžovanost a společenskou pasivitu většiny občanstva, které, takto nadále reflektuje svou zkušenost z let 1968-70.

Nicméně sociálně ekonomické problémy jsou značné a dál se ve všech směrech ztřešňují bez reálné šance v daném politickém a sociálně ekonomickém systému nepříznivý stav radikálně změnit. Tak tomu je i pro odcizení naprosté většiny občanů režimu. Část střední a mladé generace všech společenských skupin však svým způsobem chápe bezperspektivnost situace a nechce se s tímto stavem z existenciálně závažných motivů smířit, i když více nebo méně chápe hranice podstatnějších společenských změn současné globální situace v Evropě. Právě v této části populace vládne značný realismus a skepse s ohledem na možnosti a povahu reformy v Sovětském svazu a zejména na automatismus přenesení „perestrojky“ a „glasnosti“ k nám.

Přesto však tato část našich občanů, jejichž vliv nelze podcenit a který může být jednou značný, hledá v dané situaci programový základ i kon-

cepci strategicko-taktické orientace a praktického postupu. Není přeháněním, že značná část této skupiny tvoří reálný potenciál našeho hnutí i v autenticky demokratickém socialismu vidí východisko i možné řešení. To platí dokonce o nemalé části mladších katolíků a křesťanů vůbec.

Příčiny tohoto jevu jsou objektivní i subjektivní. Hlavní objektivní příčinou je nepochybně skutečnost, že většina čs. občanů chce zatím zachovat pro společnost, i při eventuálním zavedení peněžně-tržní ekonomiky, větší kontrolu nad hospodářstvím, než je tomu na Západě.

Subjektivně je pro nás podstatné, že jsme v zemi jediným otevřeně deklarovaným nezávislým politickým hnutím, programově navazujícím na tradici čsl. demokratického socialismu, který byl ideově a v duchu pluralitní demokracie a reformní politiky již před první světovou válkou podstatně ovlivněn T. G. Masarykem. V předválečné ČSR byla pak zejména Čsl. sociální demokracie jedním z pilířů demokracie a státu.

Další, vedle nás fakticky existující politické seskupení, reformní komunisté, i přes svou politiku v letech 1968-69 nemají právě u společensky aktivní části občanů dostatečný kredit jako skupina i jednotlivci mimo několika výjimky. Tak je tomu dokonce u bývalých členů KSČ, zejména intelektuálů a mládeže. Skutečnost jejich objektivní izolace, s ohledem na politický potenciál, kterým by mohli být, nehodnotíme zcela kladně, i když nedůvěru občanů k bývalým komunistům chápeme.

Vcelku však současnou politickou situaci v naší zemi i možnosti, které se nám nabízejí, hodnotíme relativně kladně a při vši střízlivosti vidíme před sebou určité větší možnosti činnosti. Věříme, že její význam by nebyl jen místní, ale že by byl příspěvkem i k politice stran Socialistické internacionály a zejména strany Vaší.

Jak je Vám známo, bylo sovětskou stranou navrženo konání mezinárodní konference o humanitních otázkách v Moskvě. Pokud by došlo k realizaci návrhu, bylo by účelné a nutné, aby se takového jednání mohly zúčastnit zástupci nezávislých občanských iniciativ. V případě ČSSR by měli být pozváni zástupci Charty 77, na jejíž činnosti se plně podílíme.

Na závěr tohoto dopisu, který cílí k prohloubení naší spolupráce, považujeme za nutné zdůraznit, jak vysoko oceňujeme Váš kladný vztah k čsl. socialistickému hnutí. Víme dobře, jak tato Vaše solidarita s námi je pro rakouskou stranu v současné složité evropské situaci obtížná.

S přátelskými pozdravy

ing. Rudolf Battěk, dr. Pavel Bergmann

Dvě poznámky na okraj na adresu Rudého práva

Chceme se vyhýbat přímým polemikám a přetiskovat jen přeložené materiály. Ale tentokrát nemůžeme neodpovědět.

Nejdřív přišel zástupce šéfredaktora Rudého práva Jaroslav Kojzar s článkem Bylo mocnářství dobrodiním? (21. 5.), o několik dní později Karel Douděra s mohutným trojsloupcem Historii nelze převracet (30. 5.) a na závěr uveřejnilo Rudé právo ještě „ohlas“ na oba články pod titulem Naše zkušenosti jsou jiné (17. 7.). Důvodem této nápadné propagandistické horlivosti bylo vydání prvního dílu paměti Bruna Kreiského (blíže představovat ho jistě nemůžeme).

Je toho řada, z čeho ho obviňují: panrakouství, germanizace, nenávisť vůči Čechům atd. Vyvrátit to u čtenáře v Československu nemá smysl (ostatně ve 2. a 3. čísle jsme uveřejnili záznam jeho vyprávění na tato témata); právě Kreisky je pro něho známější než daleko převážující většina domácích politiků a na rozdíl od nich i vážený.

Nutně se tedy klade otázka, jaké byly důvody pro tyto křečovitě a nepravdivě útoky. Nepochybujeme, že u Kreiského popularita v Československu, ale i popularita Rakouska samotného. Útoky Rudého práva na tom nic nezmění. U Dolejšího patří k řemeslu. Kojzar však na Dni tisku

hovořil o nutnosti nového přístupu ke zpracování historie – že by tím myslel toto?

K 90. výročí založení Práva lidu (1. října 1897) uveřejnilo Rudé právo článek J. Kohouta, označující tento deník čs. sociální demokracie za „předchůdce Rudého práva“. To je příliš silný tabák. Žurnalistická úroveň a politická morálka obou listů jsou nebe a dudy.

V historické rekapitulaci píše autor o „ostudném oportunistickém jednání předáků sociální demokracie za první světové války“. Miní tím prorakušanství, které tehdy Právo lidu zastávalo. Historická pravda je však ta, že jeho politickou linií tehdy určoval Bohumil Šmeral až do doby, než ho strana donutila rezignovat na předsednictví. Představitel „ostudného oportunismu“ B. Šmeral se krátce nato stal zakladatelem KSČ.

Rudé právo také přetřásá historii počátku dvacátých let, kdy Šmeralem vedená levice chtěla v Právo lidu uveřejnit výzvu ke vstupu do komunistické internacionály a novin se zmocnit. Právo lidu tehdy zůstalo v rukou těch, kterým patřilo. Na rozdíl od r. 1948, kdy se komunisté známými triky s dodanými „masami pracujících“ a „zdravých jader“ čs. sociální demokracii zlikvidovali tzv. sloučením, kterým byly porušeny nejen stanovy strany, ale i zákony, a zmocnili se nejen Práva lidu, ale celého majetku strany.

LISTÁRNA REDAKCE

Všem, kdo nám napsali, děkujeme. Jak je z naší dnešní listárny zřejmé, dopisů nám přibývá; prosíme, abyste pochopili, že není v našich silách vedle práce, kterou máme s vydáváním KORESPONDENCE na všechny odpovídat.

Vzhledem k tomu, že některé části nákladu jsou nyní odesílány některými evropskými sociálnědemokratickými stranami přímo i z jiných zemí, budeme čtenářům v Československu vděční, jestliže nám třeba jen korespondenčním listkem sdělí, že KORESPONDENCI dostávají a připojí odesílací úřad. Pokud by měli obavy psát nám pod svým jménem, stačí i jen údaj ulice, bez udání jména a města.

Odpovědi alespoň na hlavní dopisy v krátkosti:

A. M.: Zasiláme Vám KORESPONDENCI od počátku. Zřejmě Vám ji policie zadržovala. Doufáme, že jste mimořádnou zásilkou, do které jsme dali i předcházející čísla, dostala. A doufáme také, že se policie umoudří.

J. G.: Děkujeme za „objednávku“. Poslali jsme taktéž i minulá čísla. Těší nás, že o KORESPONDENCI má zájem i Vaše generace. Jak posuzuje obsah?

Dr. M. K.: Zařazujeme Vás do adresáře. Vzhledem ke stylu objednávky by nás zajímalo, zda se jedná o instituci či o privátní zájem.

St. V.: Samozřejmě, že na adresu uvedeného podniku budeme posílat. Jak se zpráva o nás (a adresa) až do tohoto koutu Moravy dostala se opravdu dívíme.

V. S.: Je to zvláštní náhoda, jste třetí v téže ulici.

M. K.: Vancouver a K. A. Scarborough: Objednávka došla, zasiláme. Předplatné nemáme stanovené. Děláme vše „vlastními silami“ a prakticky ve vlastní režii (v dnešním světě je to asi k nevíře). Pošlete nám tedy příspěvek na poštovné (výše je zřejmá z obálky) a když chcete, něco na režii, vzhledem k nákladným bankovním převodům raději v obálce v hotovosti.

M. H. Manila: Děkujeme za šek. Bohužel než jsme ho dali proplatit, prošla lhůta, s tou jsme totiž nepočítali. Můžete-li, pošlete jiný. Za dopis dík, jsme stejného názoru, bohužel to však nezáleželo jen na nás.

Dr. I. S. Chico: Dík za materiály. Jak je však z našeho obsahu zřejmé, omezujeme se na překlady cizojazyčných textů o mezinárodním socialistickém hnutí.

I. P.: Čekáme na zaslání německy vydané studie.

KORESPONDENCE

Vydává Kruh československých sociálních demokratů v zahraničí.

A-1016 Wien, Postfach 14

k